

ANKARA ÜNİVERSİTESİ AYAŞ MESLEK YÜKSEKOKULU
ASG 109 SOSYAL GÜVENLİĞE GİRİŞ DERSİ

Öğretim Görevlisi Yusuf Can ÇALIŞIR

DERS PLANI

• **Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Gelişimi**

⇒Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Gelişimi

✚ Türk sosyal güvenlik sisteminin gelişim süreci ve bu süreç içerisinde çeşitli nedenlerden dolayı yaşanan dönüşümü anlama noktasında, tarihsel gelişimin önemli bir yeri bulunmaktadır.

✚ Türkiye Osmanlı İmparatorluğu'ndan, gelişmiş bir sosyal güvenlik sistemini miras almamıştır. Sosyal güvenlik sistemlerinin gelişimi, belirli bir sanayileşme düzeyini buna bağlı olarak işçi sınıfının ortaya çıkışını ve toplu hak arama süreçlerini gerekli kılmaktadır.

✚ Osmanlı İmparatorluğu döneminde, modern anlamda bir sosyal güvenlik sisteminin ortaya çıkmasını sağlayacak nitelikte ekonomik ve sosyal alt yapının gelişmiş olmadığı belirtilmektedir. Bu bağlamda, Osmanlı İmparatorluğu döneminde sosyal güvenliğin esas olarak hayır ve yardımseverlik anlayışına dayandığı ifade edilmektedir.

✚ Osmanlı Devleti döneminde batıdaki gibi işçi kitlesinin yoğunlaştığı bir endüstrileşme hareketi gerçekleşmemiştir. Batılılaşma hareketlerinin köşe taşlarından biri olarak kabul edilen 1839 Tanzimat Fermanı'ndan tam 26 yıl sonra başlayan sosyal güvenlik hareketlenmeleri yazılı mevzuata dönüşmüştür. Ancak bu dönemde de, işçi-işveren ilişkileri fazla yaygınlaşmadığından, sosyal güvenlik alanında daha fazla önem taşımayan, sınırlı ve geçici nitelikte bazı hukuki belgelerin kabul edildiği ifade edilmektedir.

✚ Bunlardan, 1865 yılında kabul edilen Dilaverpaşa Nizamnamesi(Tüzüğü); aslında kömür üretimini arttırmak amacıyla alınacak önlemlere yönelik olarak çıkarılmışsa da, Ereğli kömür havzasında çalışan işçilerin hafif hastalıklarda madende bulunacak doktorca tedavisi; ağır hastaların köyüne yollanması gibi önemsiz derecede düzenlemelere de yer verildiği görülebilmektedir.

✚ 1869 yılında çıkarılan Maadin (madenler) Nizamnamesi ise, Dilaverpaşa Nizamnamesi'nden daha gelişmiş düzeydedir. İşçileri iş kazalarına karşı koruyucu önlemlere, işverenlerin ise iş kazasına uğrayan işçilere ya da kazadan dolayı ölenin ailesine tazminat ödemekle yükümlü kılan hükümlere yer verilmiştir.

✚ Osmanlı İmparatorluğu döneminde ayrıca, asker ve memurlarla sınırlı olarak kimi işyerlerinde çalışanların özellikle yaşlılık ve hastalık durumunda korunmalarını öngören resmi ve özel birtakım emeklilik ve yardımlaşma sandıkları kurulmuştur. Bunlardan ilki, 1866 yılında kurulmuş olan Askeri Tekaüt Sandığı'dır. Bunu 1881'de sivil memurlar için kurulan bir emekli sandığı izlemiştir. 1890'da Seyrisefain Tekaüt Sandığı, 1909'da askeri ve mülki sandıklarla Tersane-i Amirenin işçi ve memurlar için emeklilik ve malullük sandığı, 1910'da Hicaz Demiryolu Memur ve Müstahdemlerine hastalık, kaza halleri için yardım sandığı, 1917'de Şirketi Hayriye Tekaüt Sandığı kurulmuştur. Bütün bu önlemlerin sınırlı, dar alanlı ve dağınık nitelikte olduğu ifade edilmektedir. Bir başlangıcın kökeni olmak düşüncesinden doğmadıkları vurgulanmaktadır.

✚ Cumhuriyet ilan edilmeden ilk TBMM'nin kurulduğu 23.04.1920 tarihinden, Cumhuriyet'in ilan tarihi olan 29.10.1923 tarihine kadar geçen sürede sosyal güvenlik alanında iki önemli kanun çıkarılmıştır. 28.04.1921 tarih ve 114 sayılı Ereğli Havza-i Fahmiyesinde mevcut kömür tozlarının Amele Menafi-i Umumiyesine Olarak Furuhtuna dair Kanun, diğeri 10.09.1921 tarih ve 151 sayılı Ereğli Havza-i Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun'dur.

✚ Kurtuluş savaşı yıllarında çıkarılan bu iki kanunun ilki satılan kömür tozlarının işçilerin yararına kullanılmasını ve ikincisi ise işçi ve işverenlerin zorunlu katılımıyla oluşacak ihtiyat ve teavün sandıklarının kurulmasını ve işverenlerin zorunlu durumlarda işçilere sağlık yardımı yapmasını; Ereğli'deki tüm maden işçilerinin zorunlu sigortalı sayılmasını öngörmektedir. Genel olarak belirtilen amaçla çok miktarda ihtiyat ve teavün sandığı kurulmuştur ve bu sandıklar daha sonra Amele Birliği adı altında birleşmiştir. Modern anlamda olmasa da, 151 sayılı yasa ile getirilen sistemin, ülkemizde Cumhuriyet öncesi kurulan ilk sosyal güvenlik sistemi olarak kabul edilmesi mümkündür.

✚ 151 sayılı yasa; işçi ve işverenlerin, ücretler üzerinden %1'lik zorunlu katkılarına dayanan yardımlaşma sandıklarının kurulmasını ve bu yardımlaşma sandıklarının "Amele Birliği" adı altında işçi, işveren ve devlet temsilcilerinden oluşan üçlü bir yapıda örgütlenmesini öngörmektedir.

✚ Amele Birliği'nin, 1946 yılında ilk genel nitelikli sosyal sigortaların kuruluşuna kadar, üyeleri ve ailelerine hastalık, kaza, yaşlılık ve ölüm hallerinde, çağın koşullarına göre önemli yardımlar sağlayan ve Ereğli kömür havzasındaki sağlık hizmetlerinin gelişmesinde dinamik rol oynayan bir sosyal güvenlik kurumu olarak işlev gördüğü ifade edilmektedir. 1980'li yıllarda Havza'da başlayan özelleştirmeler ve sosyal güvenlik alanında yaşanan dönüşüm ile birlikte Amele Birliği'nin gücünü önemli ölçüde yitirdiği iddia edilmektedir.

✚ Cumhuriyetin ilk yıllarında ulusal ekonominin korunması ve özel sektörün geliştirilmesine yönelik bir takım girişimlerde bulunulmuştur. Ancak bu dönemde, Türk burjuvazisinin ekonomik gelişimi sağlayabilecek donanım ve nitelikten yoksun durumda bulunması bu girişimleri yetersiz kılmıştır. 1930'lı yıllarda büyüyen dünya ekonomik krizinin de etkisiyle, devlet ülkeyi endüstrileştirmek için ithal ikamesine dayalı devletçi bir ekonomik yapıyı benimsemeye başlamıştır. Bu dönem, devletin yeni kamu iktisadi teşekküllerinin kurulmasında ve özel sektörün desteklenmesinde temel rolü oynadığı, dış borçlanma ve kırsal kesim tarafından sağlanan ucuz emeğin yardımıyla, Türk endüstrisinin yaygınlaşmasının başlangıcı olarak göz önünde bulundurulmalıdır. Bu durumun bir sonucu olarak yirminci yüzyılın ilk yarısında, askeri ve sivil devlet personeli için sosyal sigorta fonlarının kurulmasına çeşitli kurumlar bazında parça parça devam edilirken, işçilerle ilgili sosyal güvenlik düzenlemelerinin, Ereğli ilçesindeki kömür işçileriyle sınırlı kaldığı ifade edilmektedir.

✚ Söz konusu yıllarda sosyal güvenlik alanına yönelik olarak doğrudan düzenlemeler yapılmasa da, çıkarılan Borçlar Kanunu (1926), Umumi Hıfzısıhha Kanunu (1930) gibi yasalarla dolaylı bazı düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca bu dönemde, sosyal sigortalara benzeyen, fakat kişiler ve riskler açısından dar kapsamlı birtakım emeklilik ve yardımlaşma sandıklarının kuruluşunu öngören yasalar çıkarılmıştır. Bu yasaların en önemlisinin, 1930 tarihli Askeri ve Mülki Tekaüt Kanunu olduğu belirtilmektedir. “1933 yılında Vilayet Hususi İdareleri Tekaüt Sandığı ve İstanbul Mahalli İdaresiyle, Ankara Belediyesi Memurları Tekaüt Sandığı, 1934 yılında DDY ve Limanlar İdaresinin Memur ve Müstahdemleri Tekaüt Sandığı gibi çok sayıda emeklilik ve yardımlaşma sandığı kurulmuştur”.

✚ Bunlarla beraber, bir baskı unsuru olarak işçi sınıfının tam anlamıyla var olmaması ve korumacı-devletçi politikaların görülmediği bu dönemde sosyal güvenlik alanında düzenlemeler sınırlı kalmıştır. Bu dönemde çıkarılan 1921 ve 1924 Anayasalarında da sosyal güvenlik ya da sosyal haklar gibi konulara yer verilmemiştir. Bu dönemle ilgili genel olarak; 1936 yılında 3008 sayılı İş Kanunu'nun kabul edilmesine karşılık, 1945'li yıllara kadar Türkiye'de çağdaş ve gerçek anlamda bir sosyal güvenlik sisteminin var olmadığı yönünde bir değerlendirme yapılabilir.

✚ 1936 yılında kabul edilen 3008 sayılı İş Kanunu, Türkiye'de sosyal güvenlik sisteminin gelişiminde dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. 3008 sayılı İş Kanunu, sosyal sigortaların kademeli olarak kurulmasını öngörmüş, ancak ilk sigorta kollarının kurulması için on yıl beklemek gerekmiştir. Söz konusu dönem ve ilerleyen süreçlerde, sosyal güvenlik sistemi, sigorta esasına dayalı ve çalışanlara memur, işçi ya da serbest çalışan olarak farklı alt

sistemler içerisinde koruma sağlayan bir sistem olarak gelişmiştir. Çalışma statüsüne dayalı bu farklılaşma, 2006 yılında yapılan reform çalışmalarına kadar devam etmiştir.

✚ **Not:** Türk sosyal güvenlik sistemi, sosyal sigortalar üzerine kurulmuş bir sistem olarak ifade edilebilir. Diğer bir ifadeyle, Türkiye’de temel sosyal güvenlik kurumu olarak sosyal sigortalar tercih edilmiş ve örgütlenme yapısında çalışanların mesleki statüleri esas alınmıştır. Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminin kurumsal yapısı ve çalışma prensipleri, 1940’lı yılların ikinci yarısından itibaren oluşturulmaya başlanmıştır ve en önemli kilometre taşı, Sosyal Sigortalar Kurumu’nun kurulması olmuştur.

✚ 1946 yılında yürürlüğe giren 4792 sayılı İşçi Sigortaları Kurumu Kanunu ile işçi statüsünde çalışanların sosyal güvenliği için gerekli kurumsal alt yapı hazırlanmış, 1945 tarihli 4772 sayılı kanun ile iş kazası, meslek hastalıkları ve analık; 1949 tarihli 5417 sayılı kanun ile ihtiyarlık; 1950 tarihli 5502 sayılı kanun ile hastalık ve analık; 1957 tarihli 6900 sayılı kanun ile maluliyet, ihtiyarlık ve ölüm sigortaları düzenlenerek koruma sağlanan risklerin kapsamı aşamalı olarak genişletilmiştir. 1950 yılında yürürlüğe giren, 5434 sayılı Emekli Sandığı Kanunu ile kamu kesimi çalışanları için daha önce kurulan özel emeklilik sandıkları kaldırılarak, memurlara tek çatı altında sosyal koruma sağlanmıştır.

✚ Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde¹ dünyada sosyal güvenlik alanında ortaya çıkan gelişmelere uzak kalmamaya çalışmıştır. “10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, 6 Nisan 1949’da Bakanlar Kurulu’na kabul edilmiş; 7 Nisan 1948 tarihli Dünya Sağlık Örgütü (WHO) Anayasası, 9 Haziran 1949 tarih ve 5062 sayılı yasa ile onaylanmış ve Türkiye Dünya Sağlık Örgütü üyesi olduğu ifade edilmektedir”. Bu sözleşmeler Türkiye’ye sağlık ve sosyal güvenlik alanlarında yükümlülükler getirmiştir.

✚ Sosyal güvenlik alanında değinilen bu düzenlemelerin dışındaki en önemli gelişme, 1961 Anayasası’dır. “1961 Anayasası’yla, ‘sosyal güvenlik’ kavramı ilk kez çalışma hayatı ve sosyal politikalara ilişkin anayasal terminolojiye girmiştir. 1961 Anayasası’nın sosyal güvenlikle ilgili 48. maddesine benzer bir hükme yürürlükteki 1982 Anayasası’nın ‘sosyal güvenlik’ başlıklı 60. maddesinde de yer verilmiştir. Söz konusu maddede ‘*Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar.*’ denilmek suretiyle, devlete sosyal güvenlik alanında önemli görevler yüklendiği” belirtilmektedir.

---

¹ Bahsi geçen bu dönemde dar anlamda sosyal güvenlik alanında yapılan düzenlemelerin, geniş anlamda ise sosyal politikanın bütününe, işçi sınıfı tarafından ortaya koyulan bir baskının sonucu olmaktan ziyade, merkez kapitalist ülkelerdeki sosyal politika uygulamalarının etkisi ile gerçekleştirilen düzenlemeler olduğu değerlendirilmesi yapılabilir.

✚ 1961 Anayasası'nda yer alan bu hüküm doğrultusunda, 5 Ocak 1961 tarihli 224 sayılı Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Yasası bu alanda önemli bir adım oluşturmuştur. Bu yasa bütün sağlık hizmetlerinin finansmanının genel bütçeden karşılanmasını ve sağlık hizmetlerinin, yasal süreci izleyen herkese ücretsiz olarak verilmesini öngörmektedir. Yasaya göre “sosyalleştirme” uygulaması tüm illerde tamamlandığında, aynı zamanda herkesi içine alan bir sosyal sağlık güvencesi modeli de ortaya çıkarmış olacaktır. Fakat, “sosyalleştirme” uygulaması 1984'te tüm yurttaki birçok aksaklıklarıyla birlikte tamamlanmış görünse de yasadaki belirtilen hedeflerin çoğuna ulaşamadığı vurgulanmaktadır.

✚ Sosyal güvenlik alanında yaşanan gelişmeler 17.07.1964 tarih ve 506 sayılı “Sosyal Sigortalar Kanunu”nun çıkarılmasıyla devam etmiştir. 506 sayılı kanun ile, her bir sigorta kolu için ayrı ayrı uygulanmakta olan kanunlar birleştirilmiş, bu kanunu uygulamakla görevli kurumun ismi de “Sosyal Sigortalar Kurumu - SSK” olarak değiştirilerek kapsamı genişletilmiştir. Ayrıca bu kanun ile, bütün Türkiye’de sanayi ve hizmetler kesiminde hizmet akdiyle çalışanların sosyal güvenlik kapsamına alınmaları sağlanmıştır.

✚ Bu gelişmeyi “1971 yılında kabul edilen ve esnaf, sanatkâr ve diğer bağımsız çalışanlara yönelik olan 1479 sayılı Bağ-Kur Kanunu izlemiştir. Yine bu dönemde Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ‘nün 1952 tarihli 102 sayılı ‘Sosyal Güvenliğin Asgari Normlarına İlişkin Sözleşmesi’ 29 Temmuz 1971 tarih ve 1451 sayılı kanun ile onaylanmış, Bakanlar Kurulu’nun 1 Nisan 1974 tarih ve 7/7964 sayılı kararnamesi ile yürürlüğe girmiştir”. Bu önemli sözleşme sosyal güvenlik kavramının çağdaş boyutunu göstermekte belirleyici bir role sahip olmuştur.

✚ Diğer bir gelişme ise, 10 Temmuz 1976 tarih ve 2022 sayılı kanunla, en geniş kapsamlı kamu sosyal güvelik harcaması olarak bilinen “65 yaş aylığı” uygulamasının başlatılmasıdır. Bu uygulama ile 65 yaşını doldurmuş, muhtaç, güçsüz ve kimsesiz Türk vatandaşlarına karşılıksız aylık bağlanmıştır. Bu açıdan 2022 sayılı kanunun iyi bir sosyal güvence örneği oluşturduğu belirtilmektedir.

✚ Bu gelişmeler doğrultusunda Türk sosyal güvenlik sisteminin sosyal sigorta ayağının kurumsal yapısı büyük ölçüde tamamlanmıştır. Kurumsal yapının tamamlanmasına paralel olarak, kapsam genişlemesini sağlayacak düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Bu çerçevede, 1983 yılında 2925 sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu ve 2926 sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu kabul edilerek, tarım kesiminde çalışan mevsimlik işçiler ile çiftçiler de sosyal sigorta kapsamına alınmıştır.

✚ Bunların yanı sıra, sistemin sosyal yardım ve hizmetlerden oluşan primsiz ayağı kapsamında ise, gereksinim içerisinde bulunan yoksul yaşlılara oldukça sınırlı bir yardım

sunulmaktadır. Bu yardımlar, 1983 tarih ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanunu ile muhtaç çocuk, yaşlı ve sakatlara yönelik hizmet sunumu; 1986 tarih ve 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kurularak, vakıflar aracılığıyla yoksullara ayni ve nakdi yardım yapılması; 1992 tarih ve 3816 sayılı Yeşil Kart Kanunu ile yoksul vatandaşlara sağlık yardımı olarak şekillenmektedir. Ayrıca 1999 yılında 4447 sayılı kanun ile İşsizlik Sigortası uygulamasının oluşturulması; 2001 tarih ve 4362 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu ile de, Türk sosyal güvenlik sisteminde tamamlayıcı sosyal güvenlik sistemlerinin oluşturulması için adımlar atılmıştır.

✚ Buraya kadar ele alınan tarihsel analizden de anlaşılacağı üzere, modern anlamda sosyal güvenlik oluşturulurken Türkiye’de güvenceye ilk olarak çalışanlar kavuşturulmuştur. Başlangıçta dağınık olarak ve bazı çalışan gruplar için kurulan sandıklar, zamanla onlara ilişkin mevzuatla birlikte toplulaştırarak sadeleştirme yoluna gidilmiştir. Nitekim, çalışma rejimi farklı üç çalışan grubu için üç sandık oluşturulmuştur. Sandıkların üçü de tüm sigorta dalları için görev üstlenmiştir. (Emekli Sandığı’nın sadece emekliler için sağlık sigortası işlevi bulunmaktadır.) Bu yapı, Türkiye’de Alman tipi bir sosyal güvenlik sisteminin mevcut olduğunu göstermektedir. Fakat, saf bir Bismarck modelinden bahsetmek mümkün değildir. Çünkü “Almanya’da riskler itibariyle farklı sandıklar görev üstlenmiş olup, ayrıca aynı risk için de hizmet sunan çok sayıda sandık vardır. Türkiye’de ise üç ana sandık her risk için yetkilidir. Diğer taraftan, Bismarck tipi sosyal sigorta uygulamasında özerklik en önemli ilke iken, Türkiye’de hiç dikkate alınmayan bir husus olarak ifade edilmiştir”.

✚ 2000’li yıllara gelindiğinde ise Türk sosyal güvenlik sisteminin yaşadığı finansal ve yapısal sorunlardan dolayı ve bu sorunları gidermek adına birtakım düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda; *Sosyal Güvenlik Kurumu’nun kuruluş, teşkilat, görev ve yetkilerine ilişkin usul ve esasları düzenlemek* amacıyla 16 Mayıs 2006 tarih 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurum Kanunu kabul edilmiştir. Benzer şekilde; *sosyal sigortalar ile genel sağlık sigortası bakımından kişileri güvence altına almak adına; bu sigortalardan yararlanacak kişileri ve sağlanacak hakları, bu haklardan yararlanma şartları ile finansman ve karşılama yöntemlerini belirlemek; sosyal sigortaların ve genel sağlık sigortasının işleyişi ile ilgili usul ve esasları düzenlemek* amacıyla 31 Mayıs 2006 tarih ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu kabul edilmiştir. 5502 ve 5510 sayılı kanunlar sosyal güvenlik alanında yapılan reform kapsamında uygulamaya konulmuştur. Bu doğrultuda “Sosyal Güvenlik Reformu” adı altında, farklı norm ve standartlara göre hizmet sunan SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı tek çatı altında birleştirilmiştir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Ahmet Makal (1997), **Osmanlı İmparatorluğu'nda Çalışma İlişkileri:1850-1920 Türkiye Çalışma İlişkileri Tarihi**, İmge Kitapevi Yayınları, 1. Baskı, Ankara.
- Ali Güzel / Ali R.Okur / Nurşen Caniklioğlu (2014), **Sosyal Güvenlik Hukuku**, Beta Yayınları, Yenilenmiş 15. Bası, İstanbul.
- Cemal Hüseyin Güvercin (2004), **Sosyal Güvenlik Kavramı ve Türkiye'de Sosyal Güvenliğin Tarihçesi**, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, C.57, S.2.
- Esfender Korkmaz vd. (2007), **Sosyal Güvenlikte Yeni Yaklaşım: Bireysel Emeklilik**, İTO Yayınları, Yayın No:2006-21, İstanbul.
- M. Refik Korkusuz / Suat Uğur (2015), **Sosyal Güvenlik Hukuku**, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Güncellenmiş 4. Baskı, Bursa.
- Mehmet Atasever (2014), **Türkiye Sağlık Hizmetlerinin Finansmanı ve Sağlık Harcamalarının Analizi 2002-2013 Dönemi**, Sağlık Bakanlığı Yayın No:983, Ankara.
- Osman Bayri (2004), **Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sisteminin Yeniden Yapılandırılması: Bir Genel Reform Çerçevesi**, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C:9, S:2, s.229-256,
<http://sablun.sdu.edu.tr/fakulteler/iibf/dergi/files/2004-2-13.pdf>.
- Şenay Gökbayrak (2010), **Refah Devletinin Dönüşümü ve Özel Emeklilik Programları**, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- T.C Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü Mevzuat Bilgi Sistemi (e.mevzuat), <http://www.mevzuat.gov.tr/Default.aspx>.
- Türk-İş (2006), **Sosyal Güvenlik, Reform Adı Altında Yapılan Yasal Düzenlemeler Sorunları Çözmeyecek**, Ankara,
<http://www.turkis.org.tr/dosya/3F28VsTHQMRy.pdf>.
- TÜSİAD (1997), **Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yeniden Yapılanma: Sorunlar, Reform İhtiyacı, Arayışlar, Çözüm Önerileri**, Yayın No: TÜSİAD-T/97-10/217, Ankara, http://www.tusiad.org/_rsc/shared/file/turksosyal20guvenlik.pdf.